

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De articulis fidei et ecclesiae sacramentis

Thomas <von Aquin, Heiliger>

[Basel], um 1474

[urn:nbn:de:bsz:31-315766](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-315766)

x Dp 6

AN 13
AN 12
AN 21-27

- ✓ Z. # 8394 + 95 1) Basel. Mich. Wenzler. c. 1478. (20 ff.)
✓ Z. # 1429. 2) adh. a.) (Thomas, Summa) " " (f. 21-37)
✓ Z. # 1454i. 3) " b.) Köln, Arnold Thekenoeren c. 1470 (f. 38-67)
✓ Z. # 3436 4) " c.) Strassburg, Ad. Kirschius. c. 1470 (od. früher)
✓ Z. # 393 5) " d.) Ulm. Joh. Zainer (fol. 99-124)
✓ Z. # 9464 = 847258 6) " e.) ^{Basel c. 1473-4.} Strassburg, Mart. Flach. c. 1475 (fol. 126-159)
✓ Z. # 5903. 7) " f.) Basel, Mich. Wenzler u. Frid. Briel.
c. 1470-72 (fol. 140-201)
✓ Z. # 15839. 8) " g.) " " (fol. 202-211)
✓ Z. # 6903 9) " h.) " " (fol. 212-223)

Stück des alten Vorderdeckels erhalten.
mit alter Sign.

L 4

21

Incipit summa edita a sancto Thoma de aquino
De articulis fidei et ecclesie sacramentis.

Postulat a me vestra dilectio ut de articulis
fidei et ecclesie sacramentis aliqua vobis
compendiose pro memoriali transcribere
cum dubitationibus que circa hec possunt moveri.
Verum cum omne theologorum studium esset circa
ea dubitationes contingentes articulos fidei et ecclesie
sacramenta. si ad plenum vestre paternitati satisfacere
vellem. oporteret me totius theologie summam com-
prehendere difficiles questiones. Quod quam sit oner-
osum ut credo advertit vestra prudentia unde ad presens
vobis sufficiat si articulos fidei et ecclesie sacramenta bre-
viter vobis distinguam et que errores sunt circa quem-
libet eorum vitandi. **I**n primis igitur vos scire oportet
quod tota fides christiana circa divinitatem et humanita-
tem christi versatur unde christus voce hominis loquens
ait. **C**reditis in deum. et in me credite. **C**irca utram-
que autem horum a quibusdam sex. a quibusdam septem
articuli distinguuntur. et sic omnes articuli secundum
quosdam duodecim. secundum quosdam quatuordecim
esse dicuntur. **P**rimo igitur sex articulos sic dis-
tinguntur circa fidem divinitatis. Sunt enim circa divini-
tatem tria consideranda. scilicet unitas divine essencie.
trinitas personarum. et effectus divine virtutis.
Primus articulus est ut credamus essencie divine
unitatem. secundum illud deus. vi. **A**udi israel domi-
nus deus tuus unus est. **C**irca hunc autem articu-
lum plures errores evitandi occurrunt. **P**rimo quod

gentilium siue paganorum ponentium plures deos cōtra quos dicitur exod. xx. Non habebis deos alienos coram me. Secundus est error manicheorum qui ponunt duo prima principia esse unum / a quo sunt omnia bona aliud a quo sunt omnia mala. Cōtra quos dicitur ysaie xlv. Ego dominus et nō est alius formans lucem / et creans tenebras / faciens pacem et creans malum / quia ipse secundum suam iusticiam infligit malum pene / et cum esse respicit in sua creatura malū culpe / quod esse permittit. Tertius est error antropomorficarum ponentium quidem unum deū / sed dicentium eum esse corporeū / et ad modum hūani corporis formatum. Cōtra quos dicitur Jo. iiii. Spiritus est deus / ysa. Cui similem fecistis deum aut quam ymaginem ponetis ei. Quartus est error epicureorum dicentium quod deus nō habeat sciētiam neque prouidentiam de rebus humanis. Contra quos dicitur pe. vltio. Dominum sollicitudinem uestram proicientes in eum / quoniam ipsi cura est de uobis. Quintus est error quorundam gentilium philosophorū / dicentium deum nō esse omnipotentem / sed quod solum potest ea que natura sunt. Contra quos dicitur in psal. Omnia quecumque uoluit dominus fecit. Omnes igitur hii vel derogant unitati essētie diuine / vel perfectioni. Unde cōtra omnes ponitur in symbolo. Credo in unum deum patrem.

Secundus articulus est quod tres sunt persone diuine in una essentia secundum illud infra Jo. vltio. Tres sūt que testimoniū dāt in celo / pater / uerbum / et spūs sanctus / et hii tres unū sūt. Circa hūc articulum / sunt plures errores. Primus quidem sabellij / qui posuit unā essētiā / sed negauit trinitatē personarum dicēs

de hijs interim supseamur / et alios errores circa hunc
 articulum exponamus. **D**uorum primus est chxici et ebi
 omis et etiam nazareoz / que dixerunt gratiam cristi non
 sufficere ad salutem nisi aliquis circumcilionem et alia ma
 data legis custodiat. **C**ontra quos dicitur **Ro. iij.** **A**r
 bitramur iustificari hominem per fide sine operibus legis.
Secundus est error donatistarum qui posuerunt gratiam
 erit / solum in affrica remansisse / quia scilicet totus ali
 mundus omniabatur ceciliano carthaginensi episcopo. qz
 ipsi dampnauerant / et hoc negabant ecclesie unitatem
Contra quos dicitur **Col. iij.** qz in christo ihesu non est ge
 tilis et iudeus circumcisio et prepuccium / barbarus et
 scita / seruus et liber / sed omnia in omnibus christus. **T**er
 cius est error pelagianorum / qui primo quidem nega
 uerunt peccatum originale esse in paruulis / contra illud quod
Apostolus dicit **Ro. v.** **P**er unum hominem peccatum in
 mundum intravit. **E**t in ps dicitur. **E**cce enim iniquita
 tibus conceptus sum. **S**ecundo dicunt / qz principium bo
 ni operis inest homini a se ipso / sed consummatio est a
 deo. contra illud quod dicit **A**postolus **phil. ij.** **D**e
 qui operatur in nobis / et uelle et perficere pro bona uolu
 tate. **T**ertio dicunt gratiam dari hominibus / secundum
 sua merita / contra illud quod apostolus dicit **Ro. xi.**
Si autem gratia / iam non esset ex operibus / alioquin gra
 tia iam non esset gratia. **Q**uartus error est originis qz
 posuit omnes animas simul creatas cum angelis / et p
 diuersitate eorum que ibi egerunt / quosdam homi
 nes uocari a deo per gratiam / quosdam in infidelitate re
 liquit contra quod dicit **A**postolus. **Ro. ix.** **C**um non
 dum nati essent / aut aliquid boni aut mali egisset / dem

est. quia maior seruiet minori. Quintus est error catha-
rizarum idest montani priscie et maxille. qui dicunt p-
phetas quasi arrepticios fuisse. et q non prophetaue-
runt per spiritum sanctum. Contra quos dicitur pet-
pmo. Non enim voluntate humana allata est aliquando
propheta. sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti
dei homines. Sextus est error cedonis. qm pmo dixit
deum legis et pphetarum non esse patrem cristi. nec bonum
deum esse nec iustum. patrem vero cristi bonum. Que
etiam manichei secuti sunt legem reprobantes. Contra
quos dicitur Ro. viij. Lex quidem sancta et mandatum
sanctum et iustum et bonum. Et Ro. pmo dicitur. Ad
ante promiserat per pphetas suos in scripturis sanctis
de filio suo. Septimus est error eorum qui quedam q
ad perfectionem vite pertinent asserunt esse de necessi-
tate salutis. Quorum quidam arrogantissime aposto-
los se vocauerunt et nullam spem putant habere salu-
tis eos qui vtuntur coniugijs et propria possident. Alij
vero sicut taciari non vescuntur carnibus. eas que om-
nino ab hominibus secundum illud. Apostolus thij.
iiij. docentes abstinere a cibis quos deus creauit ad p-
cipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Dicunt
etiam quod promissio de aduentu spiritus sancti non
fuit in apostolis completa. sed in eis contra illud quod
dicitur Actiu. ij. Euticiani dicunt homines non pos-
se saluari nisi continue orent. propter illud quod domi-
nus dicit lu. xvj. Doportet semper orare et non deficere.
Quod sic accipitur secundum Aug. vt nullum die
intermittant circa orandi opera. Alij vero qui passio-
mente vacantur in tantum silentio student. vt naribus et

labijs suis digitum apponant. Passalos enim grece dicitur palus. ⁊ rinthos. nasus. **Quidam** etiam dixerunt q̄ homo non potest saluari nisi semper nudis pedibus ambulat. **Cōtra** quos omnis dicit **Apostolus**. **Cor. x.** Omnia mihi licent sed non omnia expediunt. **Ex** quo dat̄ intelligi quod licet aliqua a sanctis viris assumant̄ tāquam expediētia. non tamē p̄pter hōc opposita reddūtur illicita. **Septimus** est error eorum / qui dicūt e contrario opera perfectionis nō esse preferēda cōmū vite fidliū. **Sicut** nouimanus posuit q̄ uirginitas non preferretur coniugio. **Contra** illud quod dicitur. **Cor. vii.** Qui matrimonio iungit uirginem suam bene facit. et q̄ non iungit meli⁹ facit. **Et** sic uigilanti⁹. qui equauit statum diuicias possidētium. statum paupertatis propter cr̄stum assumpte. **Cōtra** quem **math. xviii.** Si uis perfectus esse uade ⁊ uende omnia que habes ⁊ da rē. **Nonus** error est negancium liberum arbitrium sicut negauerunt quedam dicētes animas qui sunt male creatōis non posse non peccare. **Contra** quos dicitur **p̄ma. Jo. ij.** Nec scribo uobis ut non peccetis. **Decimus** error est prestilliamistarum ⁊ etiam manicheorum dicēcium homines esse fatalibus stellis colligatos. **Ita** scilicet quod eorum opera sūt necessitate astrozum subiecta. **Contra** quos dicitur. **Jeremie. x.** A signis celi nolite timere que gentes timent. **Undecimus** est error. dicencium q̄ homines gratiam dei et caritatem habētes peccare non possunt. **Ita** quod asserunt eos que alia quando peccant nunquam caritatem habuisse. **Contra** q̄s dicitur. **Apo. ii.** Caritatem tuam pristinam reliquisti memor esto unde exaudieris. **Duodecimus** ē error eorū

que ea que ab ecclesia dei vniuersaliter sunt statuta di-
cunt non esse obseruanda. Picut arriani qui dicunt sta-
tuta ieiunia non esse solempniter celebranda sed cu q̄s
voluerit ieiunet ne uideatur esse sub lege. Et sicut v̄x
erachochite idem quarto decimiani qui dicunt. xiiij. lu-
na pasca esse celebrandum quocunq; die septimane oc-
currerit. Et eadem ratio est de quibusdam alijs ab ec-
clesia statutis. Et contra omnes istos errores in sybo-
lo apostolorum dicitur. Sanctam ecclesiam catholicam.
sanctorum comunionem remissionem peccatorum. Et in sybolo
patrium dicitur. Qui locutus est per prophetas et vnam sanctam
catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor vnum baptisma
in remissionem peccatorum.

Quintus articulus est de resurrectione mortu-
orum de qua dicitur. Cor. xv. Omnes quidem re-
surgemus. Contra que etiam sunt plurimi errores qui
sunt. Primus est error valentinus. qui carnis resurrectionem ne-
gavit. quem etiam plures heretici sunt secuti. Contra que
dicitur ad Corinthios xv. Si Christus predicatur quia sur-
rexit a mortuis quomodo quidam dicunt in vobis que-
niam resurrectio mortuorum non est. Secundus est error
ymenij et fileti. Contra quos dicit Apostolus quod a ve-
ritate deciderunt dicentes resurrectionem iam factam vel
quia non credebant resurrectionem nisi spiritualem vel
quia non dicebant alios resurrecturos nisi illos qui cum
Christo surrexerunt. Tercius est error quorundam mor-
dernorum hereticorum qui dicunt resurrectionem futuram. non
tamen eorundem corporum sed anime resument quedam
corpora celestia. Contra quos Apostolus dicit. Cor. xv
oportet corruptibile hoc induere incorruptionem et mortale

hoc induere immortalitatem. Quartus est error euticii patriarche Constantinopolitani. qui posuit quod corpora nostra essent aere vel vento similia. ut Gregorius narrat in .xiiij. mora. Contra quem est quod dominus post resurrectionem suam corpus suum discipulis palpandum prebuit dicens Luce ultimo Palpate et videte. Cum apostolus dicat phil. iij. Qui reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpori claritatis sue. Quintus est error dicentium quod corpora humana in resurrectione vertentur in spiritum. Contra quos Lucus ultimo dicitur. Spiritus carnis et ossa non habet sicut me videtis habere. Sextus est error cherinthi. qui mille annos post resurrectionem in terreno regno christi fabulatur futuros. in quibus homines carnales ventris et libidinis voluptatem habebunt. Contra quem dicitur math. xx. In resurrectione neque nubet neque nubentur. Quidam etiam dixerunt quod post resurrectionem mortuorum in eodem statu in quo nunc est mundus manebit. Contra quos dicitur Apo. xxij. Vidi celum novum et terram novam. Et apostolus dicit Ro. viij. quod ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem glorie filiorum dei. Et contra omnes errores dicitur / carnis resurrectionem. Et in alio simbolo

Expecto resurrectionem mortuorum.

Extus articulus pertinet ad ultimum effectum diuinitatis que est remuneratio bonorum et punicio malorum. secundum illud ps. Tu reddes unicuique secundum opera sua. Et circa hunc fuerunt multi errores. Quorum primus est dicentium / quod anima moriatur cum corpore / sicut aiabes asserit. vel etiam post modicum interuallum sicut Zeno dixit ut recitat in libro de ecclesiasticis

dogmatibus. Contra quos est apostolus Phil. j. desiderium habens dissolui et esse cum cristo. Et Apoc. vi. vi. di sub altare dei animas interfectorum / propter verbum dei. Sedus est error origenis / qui posuit demones et homines dampnatos / iterum posse purgari / et redire in gloriam. et angelos et homines beatos iterum posse ad malum deduci. Quod est eodem autoritatem domini Ma. xxv. Ibi sunt hi in supplicium eternum Iusti autem in vitam eternam. Tertius est error dicentium / omnia premia / et omnes penas malorum futuras / esse equales. Contra quorum primum dicitur Cor. xv. Stella differt a stella in claritate / sic et resurrectio mortuorum. Contra secundum dicitur Math. xi. tiro et sydoni remissius erit in die iudicii quam vobis. Quartus est error dicentium animas malorum non statim post mortem descendere in infernum nec aliquas sanctorum animas paradisi intrare ante diem iudicii. Contra quos dicitur Luc. xvi. Mortuus est dives et sepultus in inferno. Et cor. v. Si terrestris domus nostra dissolvatur huius habitacionis domum habemus non manufactam conseruatam in celis. Quintus error est dicentium / non esse purgatorium animarum post mortem. eorum scilicet qui in caritate decedentes aliquid purgabile habent. Contra quos Cor. iii. Si quis edificaverit super fundamentum. scilicet fidei per dilectionem operis lignum fenum stipulam. detrimentum patietur / ipse tamen salvus erit. Sic tamen tanquam per ignem. Et contra hos errores dicitur in simbolo vitam eternam amen vel vitam futuri seculi amen. Alii vero qui septem articulos circa fidem divinitatis assignant eos sic distinguunt ut primus sit de essentie unitate. Secundus de

persona patris. Tercius de persona filij. Quartus de persona spiritus sancti. Quintus de effectu creacionis. Sextus de effectu iustificacionis. Septius de effectu remunerationis. In quo comprehendunt resurrectionis et vitam eternam. Et sic dum predictorum sex articulorum secundum diuiduntur in tres. Quintus vero et sextus coniunguntur in unum sicut secundum eos septem articuli nec refert quantum ad veritatem fidei uel erroris veritatem qualiter distinguantur.

Nunc restat considerare articulos qui pertinent ad humanitatem christi / circa quam etiam sex articulos distinguuntur.

Quorum primus est circa conceptionem et natiuitatem christi / secundum quod dicitur Ysa. vii. et inducit Math. i. Ecce uirgo concipiet / et pariet filium / et uocabitur nomen eius emanuel. Et circa hunc multi fuerunt errores. Primus fuit dicentium christum esse purum hominem / et quod non semper fuit / sed a maria uirgine sumpsit exordium. Et iste est error carpocratis et cherinthi / et ebionis et paulisamositani / et fotini. Contra quos dicit Roma. octauo. Ex quibus christus secundum carnem super omnia benedictus deus amen. Secundus error est manicheorum / dicentium quod christus non habuit verum corpus / sed fantasticum. Contra quod est quod dominus Luc. ultimo reprehendit errorem discipulorum suorum qui conturbati et perterriti estimabant se spiritum uidere. et Math. xiiii. videtes eum discipuli super mare ambulantes / turbati sunt dicentes / quia fantasma est / et pretermetere clamauerunt. Quorum opinionem dominus remouet dicens. Habete fiduciam / Ego sum / nolite timere. Tertius est error valentini / qui dixit christum celeste corpus attulisse / nichilque de uirgine assumpsisse. sed per illam tanquam per riuum aut fistulam. sine ulla de illa

assumpta carne. transisse. **Cōt** quem dicit ad **Gal. iij**
Misit datus filium suum factū ex muliē. **Quartus** error
Apollinaris/ qui dixit verbū in carnem fuisse uersū
aut transmutatum. **N**on autem carnē d' marie carne su
sceptam. ppter illud quod dicit **Jo. p'rio.** **V**erbū caro
factū est. per hoc intelligens/ q' verbū sit in carnem con
uersum. **C**ontra quod statim ibidem subditur. **E**t habita
bit in nobis. **N**on autē in nostra natura integre habitaf
set/ si fuisset in carne conuersum. **V**nde intelligendum
est. **V**erbum caro factum est. id est uerbum factum ē
homo. **S**ic enī caro frequenter sumit' in scripturis. ut il
lud **Pla. xl.** videbit omnis caro pariter qd os dñi locu
tū est. **Quintus** error est arrij qui posuit cristū huma
nam aiā non habuisse sed uerbum fuisse loco anime.
Contra qd dicitur **Jo. x.** **N**eimo tollet animā meā/ sed e
go pono eam/ et iterum sumo eam. **Sextus** error a
pollinaris. qui cum predicto testimonio/ et alijs conuin
ceretur/ animam humanam cristum habuisse. posuit q'
cristus non habuit intellectum humanum. sed uerbum
dei fuit ei loco intellectus. **C**ontra quod ē q' dominus se
esse hominem confitetur **Jo. vj.** **Q**ueritis me interficere
hominem qui ueritatem locutus sum uob. **N**ō autē fuisset
homo/ si anima rationali caruisset. **Septimus** error ē
euticetis / qui posuit in cristo unam naturam compo
sitam/ ex diuinitate et humanitate. **C**ontra qd apostolus
dicit q' cum in dei forma esset/ formam serui assumpsit.
phil. ij. manifeste distinguens in eo duas naturas/ di
uinam / et humanam. **Octauus** error monotelicarum
ponentium in cristo unam scientiam et uoluntatem
Contra quod dominus dicit **Matthi uicesimosexto Nō**

sicut ego volo. sed sicut tu. vbi manifeste ponitur in
 cristo alia voluntas humana alia diuina. que est omnis
 patri et filio. **N**onus error est nestorij qui posuit cri-
 stum deum perfectum et hominem perfectum. et tamen
 aliam dixit personam dei esse. aliam hominis. et quod non est facta
 unio dei et hominis in vna persona cristi. sed solum secundum
 gratie inhabitacionem. **I**ta quod negat beatam virginem
 esse matrem dei. sed eam dicit esse matrem hominis christi
 contra quod dicitur luc. primo. **Q**uod ex te nascetur scilicet vo-
 cabitur filius dei. **D**ecimus error est carpocratis. que
 hominem cristum de utroque natum putasse prohibetur. **C**ontra
 quod dicitur Mat. primo antequam ueniret iuenta est in utero
 ro habes de spiritu sancto. **U**ndecimus error heluidij est di-
 centis quod postquam beata virgo peperit cristum. ex Joseph
 plures filios genuit. **C**ontra quod dicitur eze. xl. **P**or-
 ta ista clausa erit et non aperietur. et vir non transibit per eam
 quoniam dominus deus egressus est per eam. **E**t contra hos
 omnes errores in symbolo apostolorum dicitur quod filius dei
 conceptus est de spiritu sancto. natus ex maria uirgine.
Et in symbolo patrum dicitur **Q**ui propter nos homines et prope-
 nostram salutem descendit de celis. **E**t incarnatus est de
 spiritu sancto ex maria uirgine et homo factus est.

Secundus articulus est de passione et morte cri-
 sti. **N**on dominus ipse predicavit dicens. **E**cce ascendam
 iherosolimam et filius hominis tradetur principibus
 sacerdotum. et condemnabitur eum morte. et tradent eum
 gentibus ad illudendum et flagellandum et crucifigen-
 dum. **C**ontra hunc articulum primo quidem est error
 manicheorum. qui sicut corpus cristi fantasticum asserunt

Ita passionem cristi non in veritate sed in fantasia esse arbitrantur. Contra quod isa. liij. Vere languores nostros ipse tulit. Et tanquam ovis ad occisionem ductus est. Quod etiam inducitur Act. viij. Secundus est error salami qui in cristo unam naturam posuit sed incorruptibilem et immortalem. Contra quod dicitur pe. iij. cristus semel pro peccatis nostris mortuus est: Et contra omnes errores hos ponitur in simbolo. Crucifixus mortuus et sepultus etc.

Quartus articulus est de resurrectione cristi. secundum quod ipse dixit Math. xx. Tertia die resurget. Et circa hunc articulum primo quidem erravit ebermethus asserens cristu non resurrexisse. sed resurrecturum esse. Contra quod dicitur Coz. xv. Resurrexit tertia die secundum scripturas. Sedus error est qui ponitur origeni. quod sit iterum pro salute demonum passurus. Contra quod dicitur Ro. vi. cristus resurgens ex mortuis iam non moritur mors illi ultra non dominabitur. Et contra hos errores dicitur in simbolo. Tertia die resurrexit a mortuis.

Quartus articulus est de descensu ad inferos. Corpore iacente in sepulchro Eph. iij. descendit primum in inferiores partes terre. Unde in simbolo dicitur descendit ad inferos. Quod est contra quosdam qui posuerunt cristum non descendisse per se ipsum ad inferos. cum tamen petrus dicat Act. ij. quod non est de relictus in inferno.

Quintus articulus est de ascensione christi in celum de quo ipse dicit. Jo. xx. Ascendo ad patrem meum et patrem vestrum. Circa quem errant seléciani

qui negat saluatorem in carne sedere ad dextram dei patris. sed secundum quod eum exiit et in sole posuit. Contra quod dicitur math. ultimo. dominus quidem ihesus postquam locutus est eis assumptus est in celum et sedet ad dextram dei. Unde in symbolo dicitur. Ascendit ad celum et sedet ad dextram dei patris.

Sextus articulus est de aduentu ad iudicium. De quo ipse dominus dicit Math. xxv. Cum uenerit filius hominis in maiestate sua et omnes angeli cum eo tunc sedebit in sede maiestatis sue etc. Et per dicit Act. x. Hic est qui constitutus est a deo iudex uiuorum et mortuorum idest bonorum et malorum. siue eorum qui iam mortui sunt et eorum qui in aduentu christi uiui inuentur. Et circa hoc errant illi de quibus dicitur. pe. iij. uenient in nouissimis diebus in deceptio nem illusores iuxta proprias concubinas ambulantes et dicentes. ubi est nunc promissio aut aduentus eius? Contra quod dicitur Job. xix. Fugite a facie gladii. quoniam uultus iniquitatis est gladius. et scitote esse iudicium. Unde in symbolo dicitur. Unde venturus est iudicare uiuos et mortuos. Illi autem qui septem articulos ponunt humanitatis distinguunt primum articulum in duos. ponentes scilicet sub alio articulo conceptione christi et sub alio eius natiuitatem.

Nunc restat videre de ecclesie sacramentis qui tamen omnia comprehendunt sub. iij. articulo. que ad effectum gratie pertinet. Sed quia speciale de sacramentis questionem fecistis. de hijs seorsum agendum est. Est igitur primo sciendum quod sicut Aug. dicit. iij. de ciuitate dei

sacramentum est sacrum secretum / vel sacre rei signum.
Fuerunt autem in veteri lege quedam sacramenta / id est sacre
rei signa. sicut agnus paschalis et alia sacramenta legalia /
que quidem solum significabant gratiam christi / non tamen
eam causabant. **U**nde Apostolus ad gal. iij. vocat ea e-
gena / et infirma elementa. **E**gena quidem / quia gratiam non
continebant. **I**nfirmum / quia gratiam offerre non poterant
Sacramenta vero legis noue continent et conferunt gratiam
In eis enim est virtus christi / que sub tegumeto rerum
uisibilium secretius operatur salutem ut Aug. dicit.
Et ideo sacramentum noue legis est inuisibilis gratie vi-
sibilis forma. ut ymaginem gerat / et causa existat. sicut
ablutio / que fit in aqua baptismatis. / representat interi-
orem mundationem / que fit a peccatis per virtutem bap-
tismi. **S**unt autem sacramenta noue legis. vij. scilicet
Baptismus. confirmatio. eucharistia. penitentia. extre-
ma unctio. ordo. et matrimonium. **Q**uorum prima qui-
que ordinantur ad perfectionem unius hominis in se ip-
so. **A**lia vero duo ordinantur ad perfectionem / et mul-
ticationem totius ecclesie. **V**ita enim spiritualis con-
formatur vite corporali. **I**n vita autem corporali / ho-
mo perficitur. **P**rimo quidem per generationem qua na-
scitur in hoc mundo. **S**ecundo per augmentum quo
perducitur ad quantitatem et virtutem perfectam.
Tertio per cibum / quo sustentatur hominis vita et vir-
tus. **E**t hec quidem sufficerent si nunquam infirmari
contingeret. **S**ed quia frequenter homo infirmatur.
Quarto indiget sanatione. **S**ic est in vita spirituali.
Primo quidem homo indiget regeneratione que fit
per baptismum. secundum illud: Jo. iij. **N**isi quis re-

sunt de necessitate salutis sicut baptismus / et potentia / que
 sunt instituta ad purgandum peccata quibus non existentibus
 non potest homo saluari. **Alia vero sacramenta / non sunt de**
 necessitate salutis / quia sine hijs potest homo esse saluus /
 nisi propter defectum sacramenti. **De sacramentis in speciali.**

Hys visis in omnium ecclesie sacramenta oportet
 quedam in speciali de singulis dicere. **Primo**
 igitur circa baptismum sciendum est / quod materia bap-
 tismi est aqua vera et naturalis / nec differt / utrum sit frigida /
 aut calefacta. **In** aquis autem artificialibus / sicut est aqua
 rosacea et alijs huiusmodi baptizari non potest. **Forma**
 autem baptismi est ista. **Ego** te baptizo in nomine patris
 et filij et spiritus sancti. **Minister** autem huius sacra-
 menti proprius est sacerdos / cui ex officio competit bap-
 tizare. **In** articulo tamen necessitatis / non solum sacer-
 dos sed etiam diaconus vel laycus et mulier siue etiam
 paganus vel hereticus potest baptizare / dummodo ser-
 uet formam ecclesie / et intendit facere quod facit eccle-
 sia. **Si** vero extra articulum necessitatis aliquis a tali-
 bus baptizetur recipit quidem sacramentum et non debet
 iterum baptizari / non tamen recipit gratiam sacramenti
 quia ficti reputantur / utpote contra statutum ecclesie sa-
 cramentum recipientes. **Effectus** autem baptismi est remis-
 sio culpe originalis / et actualis et etiam totius culpe et etiam
 pene / ita quod baptizatus non est aliqua satisfactio iniungenda
 pro peccatis preteritis sed statim morientes post bap-
 tismum introducuntur ad gloriam dei. **Vnde** effectus bap-
 tismi ponitur apertio ianue paradisi. **Circa** hoc sacrame-
 tum fuerunt aliqui errores. **Primus** quidem est solertia-
 norum qui dicunt quod baptismum non recipiunt in aqua sed solum

baptisimum spirituale. **C**ontra quos dominus dicit. io. iij.
Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non
erit. Sed error fuit donatistarum reprobantium eos qui sunt a catholicis
baptizati. **C**ontra quos dicit ad ephe. iij. una fides unum
baptisma. **E**t est alius error eorum. **N**am dicunt quod
homo in peccato existens non potest baptizare. **C**ontra quos
Jo. primo. **S**uper quem videritis spiritum descendere et manen-
tem super eum. **H**ic est qui baptizat id est Christus. **U**nde non nocet
hominis malus minister. nec in hoc nec in aliis sacramentis
quia Christus est bonus qui interioriter perficit sacramentum.
Quartus est error pelagianorum qui dicunt pueros propter
reus baptizari ut regeneratione adoptati admittantur ad
regnum dei de bono in melius translati. non ista renouationes
ab aliquo malo obligationis veteris absoluti.

De secundo sacramento

Secundum sacramentum est confirmationis cuius materia
est crisma confectum ex oleo. quod signat nitorem
conscientie. et balsamo quod signat odorem bone fame
per epistolam benedictam. **F**orma autem huius sacramenti est talis.
Confirmo te signo crucis. et confirmo te crismate salutis
in nomine patris et filii et spiritus sancti amen. **M**inister
autem huius sacramenti est solus episcopus. non enim licet sa-
cerdotes confirmandos crismate in fronte inungere. **E**f-
fectus autem huius sacramenti est quod in eo datur spiritus sanctus
ad robur sicut datur est apostolus in die pentecostes. ut sci-
licet christianus audacter confiteatur nomen christi. et ideo
confirmandus in fronte inungitur in qua est sedes vere-
cundie ut seipsum nomen christi confiteri non erubescat. et pre-
cipue crucem eius que est iudeis scandalum gentibus
autem stulticia. **E**t propter hoc etiam signo crucis designatur

¶ **C**etera h̄ aut̄ sacramētū ē error quorū dā grecoꝝ dicētū
 q̄ sacerdos simplex h̄ sacramētū p̄ officere **C**ōt̄ q̄s dicit̄
 act. viij. q̄ apoli miserūt petꝝ ⁊ iohānē apolos q̄ impo-
 nebāt manū sup̄ eos q̄ baptizati erāt a philippo diacono
 ⁊ accipiebāt sp̄m̄ s̄m̄. **E**p̄i aut̄ sūt in ecclia loco apo-
 stolorū ⁊ loco ipositōis manū datur̄ i ecclis cōfirmatō

¶ **De tertio sacramēto**

Tertiu sacramētū ē eucharistie eꝝ materia est pa-
 nis triticeꝝ ⁊ vinū de vite modica aqua pmix-
 tum ita q̄ aq̄ transeat in vinū **N**ā aqua signat
 ppl̄m qui incorporat̄ xp̄o. **D**e alio autē pane q̄ triticus
 et de alio vino q̄ vitis non p̄t̄ h̄c confici sacramentum
Forma autē huiꝝ sacramenti sunt verba cristi dicentis
Hoc est corpus meum ⁊ h̄ ē calix sanguinis mei noui
 ⁊ eterni testamenti misterium fidei qui pro vobis ⁊ p̄
 multis effūdet̄ in remissionem peccatorum **S**acerdos in
 persona cristi loquēs h̄c conficit sacramentum. mister-
 autem huiꝝ sacramenti est sacerdos nec aliquis alius
 possit conficere corpus cristi **E**ffectus autem huiꝝ
 sacramēti est duplex. **Q**uorū p̄mꝰ consistit in ipsa cō-
 secratione sacramenti. **N**am v̄tute predictoꝝ verboꝝ
 panis cōūtitur in corpꝰ cristi ⁊ vinū in sāguinē. **S**ta-
 tamē qd̄ totꝰ cristus d̄tinet̄ sub speciebus panis. q̄ re-
 manent sine subiecto. ⁊ totꝰ cristꝰ sub speciebus vini
 et sub q̄libet pte hostie consecrate vel vini consecrati se-
 patione facta est totus cristus. **A**lius vero effectus
 huiꝝ sacramēti quē in anima digne sumētis facit. est ad-
 unatio hominis ad xp̄m sicut ipse dicit. **jo. vi.** Qui mā-
 ducat̄ meam carnem et bibit meum sāguinē. in me ma-
 net et ego. **E**t quia p̄ graciā homo xp̄o in corporatur

et membris eius vniuersi consequens est quod per hoc sacramentum
insumendis digne gratia augeatur. Sic igitur in hoc sacra-
mento est aliquid quod est sacramentum tantum scilicet ipsa
species panis et vini et aliquid quod est res et sacramentum scilicet cor-
pus christi verum et aliquid quod est signatum tantum scilicet
vniuersitas corporis militici id est ecclesie quam hoc sacramentum sig-
nificat et causat. Fuerunt etiam circa hoc sacramentum
multi errores. **Quorum** primus est eorum qui dicunt quod in hoc
sacramento non est verum corpus christi sed tantum significatiue
eius erroris dicitur fuisse ceterogaius. **Ceterum** quod dicitur
Jo. vi. Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est
potus. **Secundus** est error artdiuitarum qui offerunt
in sacramento panem et caseum dicentes a primis
hominibus oblationes de fructibus terre et omnium fuisse cele-
bratas. **Contra** quod est quod dominus huius sacramenti institutor
panem et vinum discipulis dedit. **Tercius** error est ca-
tharizarum et prepuciarum qui de infantis sanguine quem de
toto eius corpore minutis puncturibus vulneribus extorquent
quasi eucharistiam suam officere perhibetur miscetes eum farina
panemque ex inde officetes quod magis est simile sacrificijs de-
monum quam sacrificijs christi secundum illud psalmum. Effuderunt sangui-
nem innocentem quem sacrificauerunt stultitibus canam. **Quar-
tus** est error aquiriorum qui aquam solam in sacrificijs offerunt.
Cum tamen puerbiorum. ix. dicatur ex ore sapientis
qui est christus. Bibite vinum quod miscui vobis. **Quintus**
est error opitarum. Qui serpente esse christum estimantes.
habent vinum colubrum assuetum panes lingua labare
atque ita eis velut eucharistiam sacrificare. **Sextus** est
error prepucianorum qui tamen dant mulieribus principatum ut
sacerdotio apud eos honoretur. **Septimus** est error pauperum

de lugduno qui dicunt iustum hominem posse cōficere
hoc sacramētū. Contra quos errores ē qđ dñs apl'is
suis tradidit ptātem hoc sacramētū celebrādi. Nō so-
lum illi qui quadā successione ab apol'is acceperūt hāc
ptātē pnt h' sacramētū conficere. **Octau⁹** ē error quorū
dā qui dicuntur adamari qđ inuitātes nuditatē ade ita qđ
mares femieq; cōueniūt nudi leōes audire nudi orant
sacramēta nudi celebrāt et ita qđ dicit **Cor. xiiij.** Dia-
honeste et sedz ordinē fiāt in vob. **De quāto sacmēto**

Quartū sacramētū ē sacramētū pñie. Cui⁹ qđ in tēla
sūt actus penitētis qui dicūt tres ptes pñie
Prax pma ē cōditiō oricō ad quā ptinet ut hō
doleat de peccato omisso et pponat se decetero nō pecca-
tur. Secda ps ē oris ofessio ad quā ptinet vt peccator
omnia peccata quorū memoriā habet suo sacdori ofideat
integralitē nō diuidēs ea diuersis sacerdotibus. Tercia
ps ē satisfactio p peccatis sedz arbitriū sacerdotis. Quē
quidē pretipue fit per ieiuniū orōz et ecclesiam. Forma
autē hui⁹ sacramētī sūt verba absolutionis qđ sacdos pfert
cum dicit **Ego te absoluo.** Minister hui⁹ sacramētī est
sacdos habēs auctoritatē absolūēdi vel p ordinariū uel
ex ommissione superioris. **Effect⁹** hui⁹ sacramētī ē absolutō
a peccato. Est autē circa hoc sacramētū error nouatianorū
qđ dicūt hōiez p⁹ baptissimū peccātē non posse per peni-
tētiā remā oseq; dē qđ dicit **apoc. ij.** Memō esto vnde
excideris et age pñiaz et pma opa fac. **De v. sacmēto**

Vintum est sacramentum extreme vntionis
cuius materia est oleum oliue per episcopum
bñdictū h' aut sacramētū nō debz dari n̄ ifimo
qđ tñmetur de piculo mortis. Quū debet ungi in locis

quinq; sensuū videlicet in oculis ppter visu in auribus ppter
auditū in naribus ppter odoratū in ore ppter gustū l' lo
cucionē in māibus ppter tactū in pedibus ppter gressum
Quidāz aut inungūt i rembus ppter delictōez q̄i rembus vi
get forma aut huius sacramēti est ista **P**er istaz vinctōez
7 suam piissimā mīaz idulgeat tibi dñs quidq; deliqtū
p visum 7 siliē i alis. **M**inister huius sacramēti est sacdos
Effectus aut huius sacramēti est sanacio mētis 7 corporis
Circa hoc sacramētū est error eridomitarū qui ferūtur su
os moientes nouo modo q̄m rdimere idest p oleū balsa
mū 7 aquā. 7 invocātibus quas hebraicis verbis dicūt sup
capita eoz. **Q**uod ē cōt formā a iacobo t̄ditā vt supra
dictum est. **¶ De sexto sacramēto.**

Sextū est sacramētū ordinis. **S**ūt autē. vii. ordi
es prespiteratus. dyaconus. subdiaconus. accoli
tatus. ordo exōciste lectōis ostiarū. **C**eleiat? nō
ē ōdo s̄ quedā pfessio vite sedāciū diuino misteio. **E**pi
scopat? magis ē dignitas qm̄ ordo. **M**ateria aut huius
sacramēti ē ill' materiale pe? t̄dictōez ofertur ordo sic p
spiteratus t̄ditur p calicis collactōez. **E**t q̄libz ordo t̄di
tur pcollatōez illi? rei que p̄cipue p̄inet ad misteium
illi? ōdis fōma at huius sacramēti ē talis. **A**ccipe p̄tatem
offerēdi sacramētū in ecclia pro viuīs 7 mōciuis. **E**t idz
ē dicēd d alijs ordibz. **M**iste h? sacm̄ti ē epūs q̄ ofert
ordies. **E**ffectus h? sacm̄ti ē augm̄tū grē ad h̄ ut aliq̄s
sit ydoneus miste xpi. **C**irca h̄ sacramētū fuit error arrii q̄ di
cebat p̄sbem ab epō n̄ debē discerni. **¶ De vii sacramēto**

Sptimum sacramentum est matrimonium qd ē
signum coniunciōis cisti 7 ecclesie. **C**ausa autē
efficiēs m̄rio? ē mutuus consens? p verba de p̄nti

expressus. Est autē triplex bonū mātimoniū. Quorū primū
 ē ples suscipienda ⁊ educāda ad cultū dei. Sedz ē fids
 q̄ vn⁹ coniugū det alteri seruare. Terciū ē sacrm idst in
 disibilitas mātimoniū p h̄ q̄ significat indissibile diuētōnē
 xpi ⁊ eccle. Est autē eca h̄ sacmētū mltiplex error. Pri
 m⁹ q̄dē tacianorū q̄ nuptias dāpnāt. Cōt illud qd̄ Cor
 vij. dicitur. **Mulier n̄ peccat si nubat.** Sedz ē error. Jo
 uimiam q̄ nuptias eq̄uit v̄gitati de q̄ sup̄dem ē. Terti⁹
 ē error nycolaitarū q̄ indifferēt mutuis vxorib⁹ vtūt.
 Fuert etiā mlti alij heretici turpia qdā dicētes ⁊ exer
 cētēs. Cōt illud h̄b̄ vltio. **Sit honorabile onubiū et
 thoz⁹ immaclat⁹.** Quorū autē v̄tute sacmētōz homo pdu
 cit⁹ ad futuā glāz q̄ cōsistit in vij. dotib⁹. tribus anime
 et quatuor corpis. Prima dos aīme est visio dei p̄ esse
 tiam sedm̄ illud Jo. iij. **Videbimus eū sicuti ē.** Secda
 est cōphensio q̄ sez deum apprehēdim⁹ quasi n̄taz mer
 cedē. **Cor. ix.** **Sic currite ut apprehēdatis.** Tertia ē fru
 itō quā in deo delectabimur sedz illud Job. xx. tūc su
 per omnipotētis delicijs affluas. Prima autē dos cōpis
 est impassibilitas sedz illud. **Cor. xv.** **Dportet cōrup
 tibile hoc induere corruptōnē.** Secda est claritas sedz
 illud m̄. xxviii. **Fulgebūt iusti sicut sol in regno p̄ris
 eorum.** Tertia est agilitas per quā celerit̄ adesse pote
 rūt vbi volūt. **Sap. iiii.** **Tanquam scintille in arūdine
 to discurret.** Quarta ē subtilitas p̄ quā poterit q̄cunqz
 voluerint penetrē. sedm̄ illud **Cor. xv.** **Reminat⁹ cor
 pus aiale surget corp⁹ spūale.** Ad q̄ glāz nos pducat
 pater ⁊ fili⁹ et spūs sanctus. Amen

**Explicit sūma edita a scō Thoma. De agno
 De articulis fidei ⁊ ecclesie sacramētis**

See me

Incipit tractatus de periculis q̄ contingūt c̄ca sacramē
tū eucharistie ⁊ de remedijs eorūde ex dictis sanc
ti thome de aquino.

*Si a peccato mundat (sicut in scriptis)
et si a peccato mundat (sicut in scriptis)
et si a peccato mundat (sicut in scriptis)
et si a peccato mundat (sicut in scriptis)
et si a peccato mundat (sicut in scriptis)*

Primū piculū ē. Quod si sacerdos morte vel ḡ
ui infirmitate p̄occupetur anteq̄ missā finiat.
Tūc dicēdū q̄ aut contingit añ d̄secratōez corpo
ris ⁊ sanguinis aut post d̄secratōez vtriusq̄ vel vnus
illoz. Si aut añ d̄secrōnē. nō oportet q̄ missa p̄ alium
suppleatur qz adhuc de essēcialibz nihil actū ē. Si aut
p̄ d̄secrōnē vtriusq̄ vl' alteri? accidit tūc dēt alius sa
cerdos supplere ⁊ incipe ubi alē dimisit. Ita hētur in d̄
cretis. vii. q. j. c. p̄tifices. Nec dēt fieri vnq̄ n̄ exē pa
tēti necessitate vl' grauedine p̄mi sacerdotis.

Secūdū piculū ē. Si sacerdos reco ii.
lit se aliqd̄ circa mediā noctē d̄medisse vel ex
d̄mūcatū fuisse. Ad qd̄ dicēdū q̄ si sacerdos nō
p̄cessit ad d̄secrōnē tuti? ⁊ meli? ess̄ missā dimittē oī
no nisi de graui scādalo timeretur. Si aut p̄cessit iam
⁊ facta ē d̄secratō tūc nō dēt dimittere s̄ p̄ficere eū do
lore magno ⁊ p̄posito confitēdi ⁊ absolutōez p̄tēdi ab
ex d̄mūcatōne ⁊ satisfaciēdi ⁊ sic absolutōnem conseq̄
rur ab inuisibili pontifice quātū ad hūc actū vt p̄ficiat
diuina misteria inchoata. iii.

Tertiū piculū ē si recordatur se esse in peccato
mortali. Ad qd̄ dicēdū ē q̄ siue sit ante cōsec
rōnē siue p̄ cōsecrōnē nō oportet q̄ dimittat
maxie vbi ess̄ scādalu s̄ dēt multū cōteri ⁊ dolē eū p̄posi
to cōfitēdi ⁊ satisfaciēdo quādo potest bono modo

Quartū piculū est. Si sacerdos non iiii.
recolit se dixisse v̄ba cōsecrōis oia vel aliq̄ quid

debeat facere in tali casu. **Dicendū** q̄ sacerdos aut recol-
 se nō dixisse v̄ba probabiliter et quasi certe? a dubitati-
 one solū. **Si** probabiliter recolit ul' etiā cōfiteat̄ tunc
 tali casu debz resumere et reincipere ab ill' v̄bis cōsecra-
 tionis et sic totū p̄ ordinē p̄sequi et p̄ficere nec mutat̄ or-
 do. **Si** aut̄ nō bñ recolit tē i tali casu nō debz int̄ turba-
 ri nec debet eē strupulosus / qz q̄ sepius osueuit̄ dicē etiā
 eū dicta fuerit nō recolim? q̄z. **Idē** talē dubitatōnē
 postponēda p̄cedat. **Et** si illa v̄ba q̄ nō recolit se dixisse
 non sūt de necessitate sacramenti nō estimo q̄ p̄ hoc de-
 bet resumere mutādo ordinē sacrificij sed debet p̄cedere
 et perficere qd̄ incepit.

Quātū periculū ē. **Si** mīster ul' ip̄e celebrans
 posuit aquā in calice p̄ vīno. **Ad** qd̄ dicēdū q̄
 si an̄ v̄ba cōsecrationis / h̄ agnoscitur cōsecratio iaz
 corpore debet mutari materia / et vīnū / et sic p̄ cō-
 pleri. **Si** aut̄ p̄ cōsecrationē v̄sus qz se3 corpis et sāg-
 uis hoc cognoscitur si nōdū sūpsit corp̄ dñi tūc debet
 aquā illā in calice mūtā picere in piscinam et ponere
 vīnū i calice et sic resumere a cōsecratōe sāguis et p̄seq̄
 vsqz in finē. **Si** aut̄ sūpsit corp̄ dñi an̄ agnoscat de-
 bet apponē tunc aliā hostiā et vīnū in calice et sic debet
 resumere a cōsecratione v̄sus qz. **Causa** aut̄ quare opō-
 tet accipere aliā hostiā et cōsecrē est q̄a hostiā nō cōsecrā
 sed solū sāguinē verba q̄ dicuntur i canone super corpus
 et sāguinē nō essēt ouemētia soli cōsecrationi sāguis.
Dimittēte etiā sacramentū imperfectum omnino non
 licet. **Sed** nūq̄ iterū coicabit̄ sumendo illam hostiam se-
 cundam. **Dicēdū** q̄ sic etiā posito q̄ aquam illā q̄ erat
 in calice sūpsisset. **Quia** p̄ceptū de p̄ceptōne sacramēt

ponderat illi qd sez mādāt / q a iēunio sumatur Idem
habetur in sūma pylana / Idē scire videtur bī bñhācī
i eplari suo pte pma epla .xxvi . ul' circa ad guīdonem
abbatē / de tribz fontibz .vi.

Sextū piculū / q si sacōds vel mīster non posuit
aq̄ i vino / Ad qd dicēdū / q sacōdos aut percipit
hoc ante osecōez / et tūc aquā apponē / et pseq̄
debet / sicut faciebat ante . Aut percipit hoc post conse-
cratiōē / et tūc nō debet apponere aquam sāguīn / quia
sequeret corruptio spēz ex aliqua pte / sed debet pro
seq̄ totū . Quia appositio aque nō ē de necessitate sacmēti /
s̄ debz penitere quē ille ex cuius negligētia h̄ contingit .

Septimū periculū est si aliqñ .vii.
ppter frīg qd sacerdos patitur i maībz hostiā
vel ps hostie cadat in calicem / Ad qd dicēdum
q̄ i tali cāu n̄ ē magnū piculū / qz q̄ vna ps mittitur i ca-
licem et alia nō ptinet ad significatōez corpis cristi mi-
stici . Vñ ipsectio in hīs nō facit mutatōez in sacrificio /
nec debet ex hoc aliqd de precedētī bz iterari licz debeat
caueri inq̄tū pōt .

Octauū piculū ē . Si musca ul' arānea cadat autē
repiatur in calice . Ad qd dicēdū si dēingat añ
osectiōē debz mutai vinū . Si aut p̄ osecōez
hoc dēingat debz animal caute capi et diligenter lauare
et postea comburi et cineres cum ablutione in sacra-
rio debent mitti . Vñ si fuerit musca vl' animal nō vene-
nosū debet tūc sumere sāguīnē . Si aut arānea grossa de
cuius veneno timeatur pbabiliter vel etiā venenū dep-
hēdatur esse positū vl' fuisse in calice nō debet sumere /
nec alteri dare ne calix vite v̄tatur in mortem / s̄ debet

diligenter in vaseculo aliquo ad hoc apto cum alijs reli-
 quijs conseruari. Et ne sacramentum maneat imperfectum
 debet vinum iterum apponere in calice et denuo resumere a conse-
 cratione sanguinis et sacramentum perficere. Et hoc verum est si ve-
 nemum deprehendatur in fine. sumpto iam corpore. videtur tunc
 faciendum sic dictum est super in periculo quinto ut seque alia hostia con-
 secret et sic totum perficiat.

ix.

Nonum periculum est si sanguis de calice cadat et effu-
 datur vel in toto vel in parte seque quando aliquis stilla
 Ad quod dicitur sic legitur de consecratione dist. ii. ex
 decretis. ii. parte. Unde si per negligentiam sanguis stillauerit
 in tabula que est ad pedes sacerdotis vel in terra que est iuxta pedes
 stilla illa lambatur et terra vel tabula illa radatur et rasura
 conburatur et cinis iuxta altare condatur et sacerdos qui
 draginta diebus peniteat. Si autem stilla ad sedem linthe-
 amen peruenierit quatuor diebus peniteat si usque ad terti-
 um nouem diebus. si ad quartum. xx. diebus peniteat et
 lintheamina que stilla tetigit tribus vicibus calice super
 posito lauetur et aqua illa sumatur et bibatur a ministro nisi sit ab-
 hominabilis et tunc iuxta altare debet recondi et illa pars
 lintheaminum detur scidi et oburi et cineres in sacrari poni.

Quoniam periculum est. Si aliquis
 hostiam euomeret. Ad quod dicitur sic legitur in prima
 li sede. Si quis per ebrietatem vel voracitatem eucha-
 ristiam euomeit. lx. diebus peniteat. Episcopus autem nonaginta
 diebus peniteat. Si etiam causa infirmitatis euomeit septem di-

Decimum periculum est. Si xi. diebus peniteat
 negligentiam sacerdotis minus committat hostiam vel ali-
 quid. Ad quod dicitur sic legitur ex consilio aurelianensi
 si qui neglexerit custodierit sacrificium ut minus vel aliud

animal illud comedat. xl. diebus peniteat. Et si animal potest capi statim exhibatur spes de ventre eius et animal comburatur et in sacratio cineres ponatur. **H**ic incidentaliter mouetur dubium **A**n tale animal irrationale comedat realiter corpus christi siue ipsum christum. **A**d hoc quondam aliqui doctores consueuerunt dicere quod immediate quod cito brutum animal suscipit sacramentum tam cito desinit ibi esse corpus christi. **E**t istud opinionis videtur fuisse magister setentiarum. iiii. d. xiii. c. primo in fine. Sed iam dicunt doctores omnium et hoc etiam sine omni ambiguo tenendum. quod quod diu spes sacramentales mutata non fuerit per digestionem siue calorem naturalem stomachi aut alias quouis alio modo tamdiu remanet sub eis corpus christi immo totus christus. **R**ecte namque est sicut est ex speciali pacto diuino quod ad ultimam dispositionem corporis humani ipsa anima rationalis a deo creanda corpori infunditur et infundendo creatur atque in eodem quam diu durat huiusmodi dispositio conseruatur. **S**ic etiam est diuinum pactum sed in doctores quod quam diu manent spes panis et vini post consecrationem tam diu manet sub eis realiter christus. **A**lias enim non esset ecclesia certa quando ibi christus esset et quando non. **I**stud etiam potest applicari de vomitu alicuius communitatis. xii.

Quoddecimum piculum est. Si pars hostie consecrate ceciderit nec inuenire possit aut si eucharistia perditam fuerit. **A**d quod dicendum quod in hoc casu sacerdos debet xxx. diebus penitere. **E**t eadem pena dignus videtur sacerdos per cuius negligentiam hostie putrescunt. xiii.

Terciumdecimum piculum est. Si hostia iniecta fuit sub palla vel corporali et dubitetur si est consecrata aut non. **A**d quod dico quod in hoc casu sacerdos in fine missae

post receptōez sāguīs pōt eā recipe **E**t idē est de aliqua parte hostie / si iuētā fuerit i altari / et dubitet̄ utrū sic consecrata . vel etiā dyacon⁹ et subdyacon⁹ si essent pñtes et ieiuni / et alias mēte dispositi / recipe possent / et os lauare bibendo

Quartūdecimū piculū ē / qñ appāret i spē carnis ul' pueri vel alēi⁹ rei . **A**d qđ dicēdū / q' tal' apparitō q' fit miraclose . qñz dēigit ex parte vidētium / quoz oeli imutātūr tali mutatōe ac si exp'sse ex teri⁹ viderit carnē ul' puez vel sāguinē / nllā trāsmutatōne facta ex pte sacmēti . **E**t hoc dēigit qñ vni videt̄ sub spē panis . alēi sub spē carnis aut pueri . **E**t ec̄ si sacerdoti apparet i spē panis sumē debet in tpe suo q̄tūcunqz alteri in spē altera videat̄ et appareat . **Q**uādoqz talis apparitō est nō p solā imutatōez vidētū s; p spēm realē m' exteri⁹ existentē . **E**t h' esse videt̄ qñ sub tali spētie ab omibz videt̄ et non ad horā s; p longū tempus . **E**t in tali casu vbi ipi sacerdoti ul' alēi appareat in tali forma nullo mō esset sumendū ab eo cui sic apparet . **S**ed tūc querit̄ quid faciet sacerdos celebrās si sibi in tali forma appareret . **N**ūq' si rō accipet peccabit . **Q**uia dicitū est sup q' sp' vtrāqz spēz sacramti sumē debet . **D**icendū q' in tali casu iterū debet aliā hostiam accipe et de nouo resumendo consecrare . **S**ed ponat̄ q' itez alia cōsecrata appareat sibi sub forma pueri aut carnis . **T**unc dicūt aliqui q' vsqz ad terciā vicē debet temptare sed si semper sibi appareat sub tali forma non dēt ampli⁹ consecrare sed nec aliquomodo talem spēm sumē . **N**ec tunc peccat quia tūc aliud facere nō pōt nisi hoc dēingeret et ex peccatō suo vel infirmitate et tunc debet conteri

aut etiam penitere . et non sumere sub illa spē nisi spē
es in panis spē vertet qd in vitis patz legit' sel' fa
ctum. **S**z nō ad euidentia dictoz q' qn dicit' sup' q' sac
dos tribz diebz vl' . xxx . ul' . xl peniteat q' hec penitētia
sic debet itelligi / q' illo die acoione absteineat et vltra h
ieunet vel faciat aliq' aliam penitentiam sedm arbitriū
imponentis . qui p'sare debet conditionē / culpā meita p
sone et negocij / ⁊ sedm h' pl' aut min' imponē . Itē se
cūdo nota / q' vbiēūqz fuerit spē eucharistie ibi adhuc
ē eucharistia / et sūt reuerenē seruāde nisi multa abhomi
natio esset / vt etiā supra dictū ē in viij et xi periculis .
Nd si sacerdos infra missā adicit hostiam non esse tri
ticeam vel corruptā . **R**espōdeo sedm petz . **N**d si ante
consecrationē aduertit / remota illa hostia aliaz ponat ⁊
a canone reincipiat **S**i vō post consecrationē idē faciat
ponendo aliā hostiā et tam sumēdo et nihilomin' postea
primā illā hostiā sumat / aut alijs sumendam tradat . aut
reuerenē reseruet . **S**i vero aduerterit / postq' sūplerit .
in isto casu variant' doctores . **T**homas tñ in tertia pāte
tenet qd debet aliam hostiā ponē et consecrare ⁊ sumē
qz pceptū de perceptione sacmēti maioris ē pōderis
q' pceptū qd a ieiunijs sumat' . **E**xplicit de periculis
Incipit Tractat' Thome de iudeis ad petitionem co
mississe flandrie .

Ilustri dñe rē . **F**rat' Thomas de aquino ord'is
fratz p'dicatorz . salutē / rē . **E**xcellētissime v're
recepi lraz ex q'bz et piā sollicitudinē q' hētis
erga regimē subditoz v'rorum . ⁊ deuotā dilectioez q'
ad fratres nostri ord'is hētis plenarie itellexi . deo grās

agēs q̄ v̄ro cordi tantaz semiaututum inspira iūt. Ad
 tamē in eis dē a me requirebatis lris. vt vobis sup̄ qu
 bul dā articulis responderem vtiq; michi difficile fuit
 Tamē p̄pter occupatōes meas quas req̄rō officiū lec
 tionis. tū qz mihi placeret. vt super hoc req̄retis d̄siliū
 alioz magis i talib; peritoz / verū qz indeces reputaui
 vt v̄re sollicitudini negligens coadiutor inueniar ant
 dilectioni ingrāt; existā sup̄ p̄positis articulis vob; p̄n
 tibo r̄ndere curau; absq; p̄iudicio melioris. **P**rio ḡ v̄ra
 excellētia req̄rebat si liceat vob; aliq; tpe et quo exacti
 onē facere in iudeos. **A**d quam q̄stionē sic absolute p̄
 p̄itam respōderi p̄t / q̄ q̄uis sicut iura dicūt iudē me
 rito culpe sue sint p̄petue addicti seruituti p̄ p̄cipēs
 et sic eoz res terraz d̄ni digne possint accipere tāq; sua
Hoc tamē seruato moderamē / vt necessariavite subsidia
 eis nullaten; subtrahātur. **Q**uia tamē opōrt; nos hone
 ste ābulare ad eos q̄ foris sūt ne nomen domi blasphemie
 tur sicut apostol; monet fideles suo exemplo / vt sine
 offensione sint iudēis et gentib; in ecclie dei. **H**oc h̄
 uandum videtur vt sicut iura determināt ab eis coactā
 seruicia nō exigātur q̄ ipi p̄tito tpe facere nō d̄sueue
 riunt. quia ea que in solita sūt magis solent animos ho
 mmū perturbare sedm at huiōi moderamēis sētēciā pote
 stis sedm d̄suetudinē p̄decessoz v̄roz i iudeos facere
 exactionē. **S**z tamē ad nō obliſtar. **V**idetur enī quantū
 coicare potui ex hijs q̄ subsequētur inq̄ritis. in hoc ma
 gis dubitatōez v̄ram versari. q̄ iudē terre v̄re nichil ha
 bere videtur nisi q̄ acquirūt per vsurariam prauitatem.
Vnde consequenter inq̄ritis si non liceat aliquid ab
 eis exigere cū restituēda sint sic extorta. **S**up̄ h̄ igit;

*Judeos hō qui p̄nt accipi
 a p̄dib; d̄e*

*Exactio sicut vob; sicut nec
 ab eis exigantur*

taliter respondēdū videtur. q̄ cū ea q̄ iudei p̄ vsuras ab
alijs extorsērūt nō possint licite retinē. osequēs est etiā
vt si vos hoc recipitis ab eis / nec vos licite retinere
possitis / nisi forsan essent talia q̄ a vobis vel ab anteces-
soribus vestris hactenq̄ extorsērunt. Si q̄ vō habēt q̄
extorsērūt ab alijs. hoc ab eis exacta illis debitis restitu-
tūe quibz ipsi restituere tenebātur. Vñ si iueniūtur cō-
p̄sone a q̄bz extorsērūt vsuras / debz eis restituī. Alioqn̄
debet ī p̄ios vsus scdm̄ d̄silū dyoc. epi et alioz p̄b̄ite-
roz v̄l etiā in cōm̄ vtilitatē terre si necessitas im̄eat
v̄l exposcat cois vtilitas erogari. Nec ess̄ illicitū si eti-
am de nouo a iudeis exigeretis. talia seruata cōsuetudie
predecessoz v̄roz. hac it̄tione / vt ī p̄ios vsus exp̄de-
retis. Secdo vō req̄rebatis si peccauerit iudeus vtz sit
pena pecuniaria puniend̄ / cū nihil habeat p̄t̄ vsuris.
Cui q̄stioni respōdēdū videtur scdm̄ p̄d̄ca q̄ exp̄d̄ cū
pecuniaria pena puniri / ne ex sua iniquitate commodum re-
portent. videtur etiā nisi q̄ et liciori pena pecuniaria pu-
niend̄ sit iudeus v̄l quicūqz ali⁹ vsurari⁹ q̄ aliquis ali-
us in simili casu quāto pecunia que ei auferitur min⁹ ad
eum noscitur p̄tinē / p̄os et pecuniare p̄ne sup̄ad̄di alia
pena nō pecuniaria ne hoc ad penam sufficere videatur
q̄ pecuniam alijs debitā desinit possidere. Pecunia tam̄
p̄ne nonne ab vsurarijs ablata retinere non potest / sed
debet in vsus predictos exp̄ndi / si non habent aliud q̄z
vsuras. Si vō dicatur / q̄ ex hoc principes terraz dam-
pnificarentur. hoc dampnū si imputet vt sup̄ ex negli-
gencia eorum proueniens. Meli⁹ enī esset vt iudeos
laborare opelleret ad pp̄ū victū lucrandū vt in parti-
b⁹ ytalie faciunt / quam q̄ ociose viuentes de solis vsuris di-

tētur. et sic eorū domini suis redditibz defraudētur. Ita
 enī et p suā culpā pncipes defraudētur redditibz pro
 prijs si pmittrent suos subditos ex solo latrocinio vel
 furto lucrī. Tenēt enī ad restituēdū quicq̄d ab eis exi
 geretur. Tertō q̄rebāt si vltro offerat pecuniam vl' ali
 qd̄ exemuū an recipere liceat. Ad q̄ r̄ndēdū videt̄ q̄ reci
 pe licet et expedit ut pecunia sic accepta reddat̄ hīs q̄
 bus dētur vel aliē sic dictū ē expēdatur si nō ali' hēt q̄
 usuras. Quarto q̄ritis si pl' accipiatis a iudeo q̄ ab eo
 xp̄iam requirāt quid sit de relicuo faciendū ad q̄ appa
 ret r̄nsio ex p̄dictis qd̄ enī cristiani a iudeo illud et non
 ampli' require possūt duobz modis cōtingit a fōte iu
 deus alia hēt p̄ter usurarium lucrum et in tali cāu licz vo
 bis recipere seruato cū moderamine sup̄dicto et idem dicē
 dū videtur si hic illa a quibz extorsērūt usuras eis bo
 na volūate pp̄ria donauerūt. cū ip̄i p̄mpte se offerret̄
 ad restitutōnem vsure. Alio modo potest ottingē q̄ illi
 a q̄bo acceperūt sūt s̄tracti de medio vel p̄ mortē vel in
 ēris alijs omozātes et tūc ip̄i debēt restituere. Si tam
 nō appareāt certe p̄sone quibz restituere teneāt̄ p̄cedē
 dū videtur sed in modū sup̄dictū. Ad aut̄ de iudeis di
 ctū ē idē intelligi potest de quibuscūqz alijs insisteribus
 vsuarie p̄iutati. Quinto q̄ritis de baliuis et officiaris ve
 stris si liceat vob̄ ip̄is officia vendē vel mutuo ab ip̄is
 accipe cētū libras. donec tātū recipiāt in officijs sibi d̄
 putatis. Ad q̄ r̄ndēdū videtur q̄ questio ista videtur
 duas difficultates otinere. Quaz̄ p̄ma ē de offitōz̄ ve
 ditōne. Circa q̄ mihi cōsiderādū videtur qd̄ apostolus
 dicit q̄ mlt̄a licēt q̄ nō expediūt cū aut̄ baliuis et officia
 ris v̄ris nō omittitis n̄ t̄pal' officij p̄tate. n̄ vido q̄re nō

liceat vobis hominibus officia vendere dūmodo talibus vendatis
de quibus possit presumi quod sint vtilis ad officia exercen-
da. et non tanto pretio vendat officium ut recuperare pecuniam
possit sine vestrorum gravamine subditorum. Sed tamē ta-
lis venditio oīno expediēs non videt. Primo quidē quod o-
tingit frequēt quod illi qui magis essēt idonei ad exercēda
hominibus officia sūt paupes ut officium emere nō possint et si
etiā sūt diuites illi qui meliores sunt ad hominibus officia nō
ambiūt nec inhiāt ad lucra ex officio acquirēda. Sequi-
tur igitur quod ut plurimum illi in terra vstra suscipiūt qui sūt
piores ambitiosi et pecuniarum amatores. quos probabi-
le ē et subditos vestros opprimere. et vstra etiā cōmoda
nō ita fideliter curare. Unde magis expedire videt ut
bonos homines et idoneos ad officia eligatis quos etiā iu-
tos si necesse fuerit ad ea suscipiēda appellatis quod per ipso-
rum bonitatem et industriam magis accrescet vobis et subditis
vris lucrum quod de predictorum officiorum venditione acquirere vale-
atis. Et hoc consiliū moysi dedit suę dignatō. pūde inquit d-
oī plebe viros sapiētes et timētes deum in quibus sit veri-
tas et qui oderūt auaritiā et constitue ex eis tribunos
et centuriones et quinquagenarios et decanos qui iu-
dicent populū oī tpe. Sexta vero dubitatō circa istū
articulū esse potest de mutuo cōtra quod dicendū videt
quod si hoc pacto mutuū dāt ut officium accipiāt absque du-
bio pactum ē usurariū quia per mutuo accipiunt officij po-
testatem. Unde in hoc datis eis occasione peccādi et impi-
tenent resignare officium talitē acquisitū. Si tñ gētis of-
fitium daretis et postmodū ab eis mutuū accipietis quod
de suo officio possēt recipere hoc absque oīni peccato fieri potest
¶ Sexto querebātis si liceat vobis exactōnes facere vel pecuniam

in vestros subditos xpianos. In quo considerare debetis
 q[ui] principes terrar[um] sunt a deo instituti. non quide[m] vt p[ro]
 pria lucra querant sed vt comunem ppli vtilitate[m] p[er]cu-
 rent in reprehensione[m] a[n]te quor[um] da[m] p[ri]ncipu[m] dicit in Ezech
 principes ei[us] in medio ei[us] q[ui]si lupi rapaces p[ro]mpti ad
 effundendu[m] sanguine[m] et ad p[er]dendas a[n]i[m]as et auari ad luc[rum] sec-
 t[er]t[er]a. Et alibi dicit p[er] eu[m] p[ro]pheta[m] Ne pastorib[us] isrl[em] q[ui]
 pasciebant semet ipsos none greges pascunt a pastorib[us]
 lac comedebatis et lamis operiebami. q[uo]d crassu[m] erat ome-
 debatis gregem autem meum non pascebatis et ideo instituti sunt
 reddit[us] terrar[um] principib[us] vt ex illis viuentes a spoliaci-
 o[n]ib[us] subdito[rum] abstineant. Vnde in eod[em] p[ro]pheta dno man-
 date dicit q[ui] p[ri]ncipis est possessio isrl[em] et non d[omi]ni p[ro]labu[m]
 et vlt[er]ius p[ri]ncipes ppl[is] in meum. C[on]tingit aut[em] aliqui q[ui] p[ri]ncipes
 non habeant sufficientes reddit[us] ad custodia[m] t[er]re et ad o[mn]ia
 q[ui] inueniunt r[ati]onabile[m] p[ri]ncipib[us] ad expedienda. Et in tali
 casu iustum est vt subditi exhibeant vbi possit eor[um] omun-
 nis vtilitas p[ro] curari et inde est q[ui] in aliquib[us] terris ex
 antiqua consuetudine d[omi]ni suis subditis collectas cet[er]as
 tallias imponunt q[ui]si non sint imoderate absq[ue] peccato
 exigi possunt. Sed ap[osto]l[us] m[ag]is em[ph]atice null[us] militat stipendijs
 suis. Vnde p[ri]ncipes qui militat p[ro] coi[un]ctate debent
 etia[m] d[omi]no viuere et om[n]itatis negotio p[er]curare ul[tra] p[ro]
 reddit[us] deputatos vel si h[um]o[rum] desint aut sufficientes non
 fuerint p[ro] ea q[ui] a singulis colligunt. Et sim[il]is r[ati]o videt[ur]
 si aliquis cas[us] de nouo emergat in quo oportet multa ex
 p[er]dere p[ro] vtilitate coi[un]ctate ul[tra] honesto statu p[ri]ncipis conser-
 uando ad quem non sufficiat r[ati]o reddit[us] p[ro]p[ri]i ul[tra] exactio[n]es
 consuete. Puta si hostes terra[m] in vadant ul[tra] aliquis filis
 cas[us] emergat. T[un]c enim p[ro]pter solitas exactio[n]es possunt

Dimitte

licite terrarū principēs a suis subditis aliq̄ exigere vltra
id qd̄ institutū est. Pro sola aut̄ libidine habēda vlt̄ pp̄
ter in moderatas ⁊ in ordinatas expensas hoc eis omio
nō licet. **Vñ. 10.** Baptista militib⁹ ad se venētib⁹ dixit.
Reminē deuciatis nec calūpmā faciatis ⁊ otēti estote
stipēdijs vris. Sūt ei qdā stipēdia p̄ncipū reddidit̄ eo
rū q̄b⁹ debēt esse otēti vt vlt̄ nō exigāt n̄ scdm̄ rōez p̄di
ctam cā vtilitatis cois. **S**eptimo querebatis si officiales
vri absq̄ iuris ordine aliq̄d a subditis extorserit qd̄ ad
man⁹ vras deuenit vel forte nō qd̄ sup̄ h̄ facere debea
tis. De quo plana ē respōsio. quia si ad man⁹ vras de
uenerit debetis restituē vel certis p̄sonis si potestis vel
etiā in pios vlt̄ expēdere siue p̄utilitate coi si c̄tas p̄so
nas nō poteritis inuenire. Si aut̄ ad man⁹ vras nō deue
nerit debetis oppellē officiales vros ad siles restituēd⁹.
etiā si n̄ fuerit ibi aliq̄ c̄te p̄sōe a q̄b⁹ exigerit ne de sua i
iusticia lucz reportet. sūt a vob̄ sup̄ hoc grauit̄ punien
di vt certe a silib⁹ abstīneāt in futur⁹ qz sic. Salomon
dicit flagellato pestilēte stult⁹ sapiētior erit. **V**ltimo
querebatis si bonū est vt p̄ p̄vinciam vraz iudei signū
distīctū a cristianis cogat̄ de portare aliud qd̄ plana
est respōsio qz scdm̄ statutū concilij generalis iudei utri
usq̄ sex⁹ in omi xp̄ianoz p̄vincia ⁊ omi t̄pe aliquo hā
bitu ab alijs pplis debēt distīctū. **H**oc etiā eis in lege
mandat̄ vt sez faciāt sibi fimbrias p̄ angulos palliorū
p̄ quas ab alijs discernātur hec sunt illustz ⁊ religiosa
d̄na que vestris questionib⁹ ad p̄ns r̄ndēda occurrūt in
quib⁹ non sic meam sententiam ingero quā magis sua
deam p̄itorum sententiam magis esse tenendam.

Et sic est finis

In signis p̄ncipū iudei

Fragment of text from the left page, including a large initial letter.

